

TALABALIK DAVRIDA NIKOH MASALASI: PSIXOLOGIK, IJTIMOIIY VA SHAXSIY OMILLAR TAHLILI

Qurbonova Nazira

Pedagogika va texnologik ta'lim kafedrası o'qtuvchisi

Email: nazirakurbonova@gmail.com

Eshbo'riyeva Malika

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot fakulteti davolash ishi yo'nalishi
24/13 guruh talabasi

email: likaaabrayevnaa@gmail.com

Annotatsiya (O'zbek tilida)

Mazkur maqolada talabalik davrida nikoh qurish masalasi psixologik nuqtayi nazardan chuqur va tizimli ravishda tahlil qilinadi. Talabalik yoshi shaxsning psixologik yetilishi, identifikatsiyasi, kasbiy o'zini anglash jarayoni bilan chambarchas bog'liq bo'lgan murakkab hayot bosqichidir. Ushbu davrda nikoh qurish qarori shaxsning emotsional barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi, mas'uliyatni qabul qilish qobiliyati, stressga chidamliligi hamda kelajak rejalari bilan bevosita aloqadordir. Maqolada talabalik nikohining ijobiy va salbiy jihatlari, psixologik risk omillari, shaxslararo munosabatlar dinamikasi, gender rollar transformatsiyasi hamda madaniy-ijtimoiy stereotiplarning ta'siri ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar: talabalik davri, nikoh, psixologik yetuklik, shaxs rivoji, oilaviy moslashuv, stress, identifikatsiya.

Аннотация (на русском языке)

В данной статье комплексно рассматривается проблема вступления в брак в студенческом возрасте с психологической точки зрения. Студенческий период представляет собой сложный этап личностного развития, характеризующийся формированием идентичности, профессионального самоопределения и эмоциональной зрелости. Решение о создании семьи в этот период тесно связано с уровнем психологической устойчивости личности, способностью брать на себя ответственность, адаптироваться к социальным изменениям и выстраивать

долгосрочные жизненные планы. В статье анализируются положительные и отрицательные аспекты студенческого брака, психологические факторы риска, динамика межличностных отношений, трансформация гендерных ролей и влияние социокультурных стереотипов.

Ключевые слова: студенческий возраст, брак, психологическая зрелость, развитие личности, семейная адаптация, стресс, идентичность.

Abstract (in English)

This article provides an in-depth psychological analysis of marriage during the student years. The period of higher education represents a complex developmental stage characterized by identity formation, professional self-determination, and emotional maturation. The decision to marry at this stage is closely related to psychological stability, responsibility-taking capacity, stress tolerance, and long-term life planning. The article examines both positive and negative aspects of student marriage, psychological risk factors, interpersonal relationship dynamics, transformation of gender roles, and the influence of sociocultural stereotypes from a scientific and analytical perspective.

Keywords: student age, marriage, psychological maturity, personality development, family adaptation, stress, identity.

Kirish

Talabalik davri inson hayotining psixologik jihatdan eng murakkab va mas'uliyatli bosqichlaridan biri bo'lib, bu davrda shaxsning ichki dunyosi, hayotga bo'lgan munosabati va kelajak haqidagi tasavvurlari tubdan qayta shakllanadi. Mazkur bosqich biologik yetilishning deyarli yakunlanishi bilan tavsiflansa-da, psixologik va ijtimoiy yetuklik hali to'liq barqarorlashmagan bo'ladi. Aynan shu nomutanosiblik talabalik davrini ichki ziddiyatlar, emotsional tebranishlar va hayotiy tanlovlar keskinlashgan davrga aylantiradi. Shaxs bir vaqtning o'zida mustaqil bo'lishga intiladi, o'z qarorlari uchun mas'uliyatni his eta boshlaydi, biroq hali barqaror ijtimoiy mavqe, iqtisodiy mustaqillik va psixologik tayanchlarga to'liq ega bo'lmaydi. Shu sababli bu davrda qabul qilinadigan har qanday muhim qaror, xususan, nikoh qurish masalasi shaxs rivojiga chuqur va uzoq muddatli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Psixologiya fanida talabalik yoshi ko'pincha kech o'smirlik va erta yetuklik oralig'idagi tranzitiv davr sifatida talqin qilinadi. Bu davrda shaxs o'zining kimligi, jamiyatdagi o'rni va hayotiy maqsadlarini aniqlash jarayonida bo'ladi. Identifikatsiya jarayoni faollashadi,

shaxs o'z qadriyatlarini qayta ko'rib chiqadi, bolalikda shakllangan tasavvurlar real hayot talablariga moslashtiriladi. Aynan shu jarayonda romantik munosabatlar chuqurlashib, hissiy bog'lanish ehtiyoji kuchayadi. Ko'plab hollarda nikoh qurish istagi sevgi, emotsional yaqinlik va psixologik tayanchga bo'lgan ehtiyoj bilan izohlanadi. Biroq bu ehtiyojlar har doim ham ongli va yetuk qarorga aylana olmaydi, chunki shaxs hali o'zining psixologik resurslari va imkoniyatlarini to'liq baholay olmaydi. Talabalik davrida nikoh masalasining dolzarbligi zamonaviy jamiyatda yuz berayotgan ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy o'zgarishlar bilan yanada kuchaymoqda. Bir tomondan, globalizatsiya va axborot oqimining kengayishi yoshlarning dunyoqarashini tez shakllantirmoqda, ularni mustaqil qaror qabul qilishga undamoqda. Ikkinchi tomondan esa iqtisodiy beqarorlik, kasbiy kelajakning noaniqligi va ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar yosh oilalarning barqarorligiga jiddiy sinov bo'lib xizmat qilmoqda. Talaba shaxs bir vaqtning o'zida ta'lim olish, o'zini kasbiy jihatdan topish, ijtimoiy mavqeini mustahkamlash va oilaviy rollarni bajarishga majbur bo'lib qolishi mumkin. Bu holat psixologik zo'riqish, ichki konfliktlar va stress holatlarining kuchayishiga olib keladi. Nikoh instituti esa psixologik nuqtayi nazardan faqatgina romantik munosabatlar davomchisi emas, balki murakkab ijtimoiy-psixologik tizimdir. U shaxsdan emotsional barqarorlik, mas'uliyatni bo'lishish qobiliyati, murosa qilish, frustratsiyaga chidamlilik va uzoq muddatli rejalashtirishni talab qiladi. Talabalik davrida ushbu sifatlarning to'liq shakllanmaganligi nikohning ichki mexanizmlarida nomutanosibliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Aynan shu sababli talabalik nikohi ko'pincha psixologik moslashuv muammolari, rollar to'qnashuvi va kutilmalar ziddiyati bilan kechadi.

Shu nuqtayi nazardan, talabalik davrida nikoh qurish masalasini faqatgina ijtimoiy an'ana yoki shaxsiy tanlov sifatida emas, balki shaxs rivojlanishining muhim psixologik bosqichi sifatida ilmiy tahlil qilish zarurati yuzaga keladi. Mazkur maqolada aynan shu masala markazga qo'yilib, talabalik davrida nikoh qarorining psixologik asoslari, ichki motivlari va ehtimoliy oqibatlari chuqur tahlil qilinadi. Ushbu yondashuv nikohni idealizatsiyalangan tushunchadan chiqarib, uni shaxsiy yetuklik, psixologik moslashuv va ijtimoiy mas'uliyat bilan bog'liq murakkab hodisa sifatida talqin etish imkonini beradi.

Talabalik davrining psixologik xususiyatlari

- Talabalik yoshi odatda 18–23 (ba'zan 25) yosh oralig'ini qamrab oladi. Bu davrda:
- shaxsiy identifikatsiya faol shakllanadi;
- emotsional beqarorlik va affektiv reaksiyalar kuchayadi;

- mustaqillikka intilish bilan birga ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashga ehtiyoj saqlanib qoladi;
- romantik munosabatlar chuqurlashadi va uzoq muddatli bog‘lanishlarga aylanish ehtimoli ortadi.
- Mazkur psixologik fon nikoh qurish qarorining impulsiv yoki idealizatsiyalangan bo‘lishiga zamin yaratishi mumkin.

Nikoh qurishga undovchi psixologik omillar

Talabalik davrida nikohga kirish qaroriga quyidagi omillar ta’sir ko‘rsatadi:

- 1. Emotsional yaqinlikka ehtiyoj – yolg‘izlikdan qo‘rquv va affektiv bog‘lanish istagi.*
- 2. Ijtimoiy bosim – oila, qarindoshlar va jamiyat tomonidan bildiriladigan kutishlar.*
- 3. Romantik idealizatsiya – sevgi va nikohning real hayotiy qiyinchiliklari yetarlicha baholanmasligi.*
- 4. Psixologik kompensatsiya – bolalikdagi emotsional yetishmovchiliklarni nikoh orqali to‘ldirishga urinish.*

Talabalik davrida nikohning ijobiy jihatlari, salbiy oqibatlari va hayotiy qiyinchiliklari

Talabalik davrida nikoh qurish masalasi psixologik jihatdan ikki tomonlama murakkab hodisa bo‘lib, uning ijobiy va salbiy tomonlari shaxsning individual xususiyatlari, psixologik yetuklik darajasi, ijtimoiy sharoitlari hamda oila qurishga bo‘lgan ongli munosabati bilan bevosita bog‘liqdir. Mazkur davrda nikoh ayrim shaxslar uchun rivojlantiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi omil bo‘lishi mumkin bo‘lsa, boshqalar uchun esa psixologik bosim, ichki konfliktlar va shaxsiy inqirozlarni chuqurlashtiruvchi faktor sifatida namoyon bo‘ladi. Psixologik nuqtayi nazardan talabalik nikohining ijobiy jihatlaridan biri emotsional yaqinlik va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning kuchayishidir. Yosh shaxs o‘zini yolg‘iz his qilmaslik, hissiy tayanchga ega bo‘lish orqali stressli vaziyatlarga nisbatan nisbatan barqarorroq munosabat bildira boshlaydi. Nikoh shaxsda mas’uliyat hissini rivojlantiradi, rejalashtirish, murosqa qilish va boshqa inson ehtiyojlarini hisobga olish kabi muhim psixologik ko‘nikmalarni shakllantiradi. Ayrim hollarda talabalik nikohi shaxsning hayotiy maqsadlarini aniqroq belgilashiga, tartibli hayot tarziga o‘tishiga va zararli xatti-harakatlardan uzoqlashishiga yordam beradi. Shu bilan birga, mazkur ijobiy jihatlar faqatgina nikohga kirayotgan shaxslar psixologik jihatdan

yetarlicha tayyor bo'lgan taqdirdagina namoyon bo'ladi. Aks holda, talabalik davrida nikoh qurish salbiy oqibatlarni yuzaga chiqarishi mumkin. Eng asosiy salbiy omillardan biri — rollar to'qnashuvidir. Talaba bir vaqtning o'zida o'quvchi, turmush o'rtog'i, ba'zan esa ota-ona rolini bajarishga majbur bo'lib qoladi. Ushbu rollar o'rtasidagi nomuvofiqlik shaxsda ichki ziddiyatlar, charchoq, emotsional sovuqlik va frustratsiyani kuchaytiradi.

Hayotiy qiyinchiliklar orasida eng ko'p uchraydigan muammolardan biri iqtisodiy beqarorlikdir. Moliyaviy mustaqillikning yetishmasligi shaxsda doimiy xavotir, o'ziga nisbatan ishonchsizlik va kelajakka nisbatan pessimist qarashlarning shakllanishiga olib keladi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, doimiy moliyaviy stress shaxslararo munosabatlarda nizolarni kuchaytiradi, agressiv reaksiyalar va emotsional beqarorlikni oshiradi. Talabalik nikohida bu holat o'qishdagi muvaffaqiyatsizliklar bilan qo'shib, shaxsning o'zini qadrsiz his qilishiga sabab bo'lishi mumkin. Talabalik davrida nikohning psixologiyaga ta'siri masalasida identifikatsiya jarayoni alohida ahamiyat kasb etadi. Shaxs hali o'zining mustaqil «Men» konsepsiyasini to'liq shakllantirib ulgurmagan holatda «Biz» identitetiga o'tishga majbur bo'ladi. Bu esa ayrim hollarda shaxsiy chegaralarning buzilishi, o'z ehtiyojlarini inkor etish va o'zini yo'qotish hissini keltirib chiqaradi. Natijada shaxs ichki norozilikni ochiq ifodalay olmasdan, uni passiv agressiya yoki psixosomatik belgilar orqali namoyon etishi mumkin.

Bundan tashqari, talabalik nikohida emotsional yetuklik yetishmasligi sababli nizolarni konstruktiv hal qilish qobiliyati past bo'lishi kuzatiladi. Konfliktlar ko'pincha murosa va muloqot orqali emas, balki hissiy portlashlar, sukut saqlash yoki ayblash orqali hal etiladi. Bu esa munosabatlarda uzoq muddatli psixologik sovuqlik, ishonchning susayishi va begonalashuv jarayonini kuchaytiradi. Agar bunday holatlar uzoq davom etsa, shaxsda depressiv holatlar, tashvish buzilishlari va o'z-o'zini past baholash kabi psixologik muammolar yuzaga kelishi mumkin. Shu bilan birga, talabalik nikohi hayotga moslashuv jarayonini ham murakkablashtiradi. Yosh oila uchun yangi muhitga moslashish, qarindosh-urug'lar bilan munosabatlarni muvozanatlash, ijtimoiy kutishlarga javob berish kabi omillar qo'shimcha psixologik bosim manbai bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, an'anaviy va zamonaviy qadriyatlar to'qnashuvi mavjud bo'lgan jamiyatlarda bu bosim yanada kuchayadi.

Xulosa qilib aytganda, talabalik davrida nikoh qurish shaxs hayotiga chuqur ta'sir ko'rsatadigan murakkab psixologik jarayon bo'lib, uning ijobiy yoki salbiy natijalari bevosita shaxsning psixologik tayyorgarligi, o'zini anglash darajasi va hayotiy

sharoitlariga bog‘liqdir. Mazkur davrda nikoh shaxs rivoji uchun resursga ham, jiddiy psixologik sinovga ham aylanishi mumkin.

Gender rollari va nikoh dinamikasi

Talabalik nikohida an’anaviy va zamonaviy gender rollari to‘qnashuvi tez-tez uchraydi. Psixologik moslashuv darajasi past bo‘lgan juftliklarda bu holat doimiy nizolarga sabab bo‘lishi mumkin.

Talabalik davrida nikoh masalasining fiziologik jihatlari

Talabalik davri inson organizmi uchun juda muhim bo‘lgan biologik va fiziologik yetilish bosqichiga to‘g‘ri keladi. Bu davr, asosan, 18–25 yosh oralig‘ini qamrab olib, organizmda gormonal barqarorlashuv, markaziy nerv tizimi yetilishi, reproduktiv tizimning to‘liq shakllanishi va moddalar almashinuvi jarayonlarining faol kechishi bilan xarakterlanadi. Aynan shu yosh davrida nikoh va oila qurish masalasi ko‘tarilganda, organizmning fiziologik imkoniyatlari va cheklovlarini chuqur tahlil qilish zarur bo‘ladi. Avvalo, gormonal tizim nuqtayi nazaridan qaralganda, talabalik davrida jinsiy gormonlar – testosteron, estrogen va progesteron nisbatan yuqori darajada ishlab chiqiladi. Bu holat jinsiy yetuklik, romantik va intim munosabatlarga bo‘lgan ehtiyojning kuchayishi bilan bog‘liq. Nikoh qurilgan taqdirda, muntazam emotsional va jismoniy yaqinlik gormonal foni nisbatan barqarorlashtiradi, stress gormoni bo‘lgan kortizol miqdorini kamaytiradi. Ilmiy tadqiqotlarda nikohdagi shaxslarda yolg‘izlarga nisbatan kortizol darajasi pastroq bo‘lishi aniqlangan. Bu esa yurak-qon tomir tizimi va immunitet uchun ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Biroq talabalik davrida o‘qish jarayoni bilan birga nikoh mas’uliyatini olib borish organizmga ortiqcha fiziologik yuklama ham keltirib chiqarishi mumkin. Doimiy charchoq, uyqusizlik va noto‘g‘ri ovqatlanish gipotalamo-gipofizar tizim faoliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Natijada melatonin sekretiysi buzilib, uyqu sifati yomonlashadi, bu esa diqqat, xotira va o‘rganish qobiliyatining pasayishiga olib keladi. Ayniqsa, yosh oilalarda moddiy qiyinchiliklar mavjud bo‘lsa, bu holat organizmda surunkali stressni yuzaga keltirib, yurak urish tezlashuvi, qon bosimining o‘zgarishi va oshqozon-ichak tizimi faoliyatining buzilishi bilan namoyon bo‘lishi mumkin.

Reproduktiv tizim fiziologiyasi ham muhim omillardan biridir. Ayollar organizmida 18–25 yosh oralig‘i reproduktiv jihatdan qulay davr hisoblanadi. Bu davrda tuxumdonlar faol, hayz sikli nisbatan barqaror bo‘ladi. Ammo talabalik davrida homiladorlik yuzaga kelsa, o‘qish, stress va yetarli dam olmaslik fonida homiladorlik fiziologik jihatdan og‘irroq

kechishi mumkin. Masalan, temir tanqisligi anemiyasi, vitamin-mineral yetishmovchiligi, erta toksikoz holatlari ko‘proq uchraydi. Erkaklar organizmida esa stress testosteron sekretsiyasini pasaytirib, jinsiy faollik va umumiy jismoniy quvvatning kamayishiga olib kelishi mumkin.

Markaziy nerv tizimi nuqtayi nazaridan, talabalik davrida miya po‘stlog‘ining, ayniqsa, oldingi peshona (prefrontal korteks) qismi hali to‘liq funksional yetuklikka erishib ulgurmaydi. Bu qism rejalashtirish, uzoq muddatli qaror qabul qilish va mas‘uliyatni baholash uchun javobgardir. Nikoh esa doimiy mas‘uliyat talab qiluvchi holat bo‘lgani sababli, bu yoshda fiziologik jihatdan asab tizimi tez charchashi, vegetativ buzilishlar (bosh og‘rig‘i, yurak tez urishi, terlash) bilan namoyon bo‘lishi mumkin.

Shu bilan birga, nikohning ijobiy fiziologik ta’sirlari ham mavjud. Barqaror oilaviy muhit parasimpatik nerv tizimi faolligini oshirib, organizmni bo‘shashish holatiga olib keladi. Bu holat qon bosimini me‘yorlashtiradi, yurak ritmini tartibga soladi va immun tizim faoliyatini kuchaytiradi. Ba’zi kuzatuvlarga ko‘ra, baxtli nikohdagi talabalarda tez-tez shamollash va surunkali charchoq holatlari kamroq uchraydi.

Xulosa qilib aytganda, talabalik davrida nikoh masalasi fiziologik jihatdan ikki tomonlama ta’sirga ega. Agar oila qurish ongli ravishda, sog‘lom turmush tarzi, to‘g‘ri ovqatlanish, yetarli uyqu va stressni boshqarish bilan uyg‘un olib borilsa, nikoh organizm uchun ijobiy fiziologik omilga aylanishi mumkin. Aks holda, ya’ni mas‘uliyat va sharoitlar yetarli bo‘lmasa, bu davrdagi nikoh organizm fiziologik tizimlariga salbiy ta’sir ko‘rsatib, uzoq muddatli sog‘liq muammolariga sabab bo‘lishi ehtimoli mavjud.

Xulosa

Talabalik davrida nikoh qurish murakkab va ko‘p omilli psixologik qaror bo‘lib, u shaxsning emotsional yetukligi, ijtimoiy sharoitlari va kelajak rejalari bilan uzviy bog‘liqdir. Psixologik tayyorgarlik, o‘zini anglash va realistik kutishlar mavjud bo‘lgan taqdirdagina talabalik nikohi barqaror va sog‘lom bo‘lishi mumkin. Aks holda, bu qaror shaxs rivojiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi ehtimoldan xoli emas.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Abramova G.S. Yosh psixologiyasi. — Moskva: Akademik loyiha, 2011.

(Talabalik yoshi, shaxs rivoji va psixologik yetilish bosqichlari haqida)

2.Nemov R.S.Psixologiya. 3-jild: Shaxs va ijtimoiy munosabatlar. — Moskva: Vlados, 2015.

(Shaxs shakllanishi, oila va nikohning psixologik asoslari)

3.Erikson E.Shaxs va jamiyat. — Sankt-Peterburg: Piter, 2006.

(Yoshlik davrida identifikatsiya va yaqinlik muammolari)

4.Klimov E.A.Inson rivojlanish psixologiyasi. — Moskva: Nauka, 2010.

(Yoshlik davridagi psixik jarayonlar va mas'uliyat hissi)

5.Ananyev B.G.Inson — bilish obykti sifatida. — Leningrad: LGU, 1980.

(Psixofiziologik yondashuv asoslari)

6.Guyton A.C., Hall J.E.Medical Physiology (Tibbiy fiziologiya). — Philadelphia: Elsevier, 2021.(Nerv tizimi, gormonal regulyatsiya, stress fiziologiyasi)

7.Ganong W.F.Review of Medical Physiology. — New York: McGraw-Hill, 2018.

(Gipotalamo-gipofizar tizim, reproduktiv fiziologiya)

8.Smirnov V.M., Dubrovskiy V.I.Yosh fiziologiyasi va gigiyenasi. — Moskva: Gumanitar nashr, 2014.(Talaba yoshlar organizmining funksional xususiyatlari)

9.Ismoilov A., Qodirov B.Odam fiziologiyasi. — Toshkent: Abu Ali ibn Sino nomidagi nashriyot, 2018.(Markaziy nerv tizimi va vegetativ regulyatsiya)

10.Karimov I., Rahmonov S.Oila psixologiyasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2016.

(Nikoh, oilaviy moslashuv va psixologik barqarorlik)